

Essee

Oona Laine HS

Miu-miu, onpa söpö murre!

Toimittaja Oona Laine lakkasi puhumasta töissä omaa murrettaan. Hänen mielestään ihmisiä kohdellaan murteen vuoksi epätasa-arvoisesti, koska murteen puhujia saatetaan pitää epäuskottavina, huvittavina tai yksinkertaisina.

Itäsuomalaiset siellä voi pitää turpansa kiinni. Se tuli muuten sydäimestä. Kommentti on peräisin muutaman kesän takaa. On keskiyö, ja hoipertelemme neljän kaverin kanssa Porin Kirjurinluotoa pitkin. Festarihumu on kolahtanut nuppiin oikein kunnolla, ja päivittelemme ilmeisen kovan ääneen, *mitä hito hyvä se Dingon keikka olkaa ja mihi myö nyt oikei täst mennää*.

Lopulta edessämme kulkeva nainen kyllästyy eteläkarjalaiseen pulinaan, kääntyy kannoillaan ja sanoo sanottavansa. Että hiljaa sopisi olla.

KOHTAUS on tehnyt minuun lähemättömän vaikutuksen. Se on nimittäin ainoa kerta, kun joku on reagoinut rehellisen ylseästi siihen, miten puhun. Ennen tapahtunutta ja sen jälkeen on ollut toisin: murteeseeni on suhtauduttu poikkeuksetta positiivisesti.

Tästä huolimatta olen tyyppi, joka lakkasi puhumasta murretta töissä ja vähän muuallakin. Tiedän, etten ole yksin tempaukseni kanssa.

Joillakuilla tilanne äityy jopa siihen pisteeseen, että murteesta päästää kokonaan irti, jotta elämästä ja olemisesta tulisi vähän helpompaa.

Ilmiö risoo minua, sillä se pakottaa ihmiset eriarvoiseen asemaan sen perusteella, mihin päin maata on sattunut syntymään. Murretta puhuvia saatetaan pitää tyhminä, ylimielisinä tai rasittavina. Heistä on lupa vitsailla.

Mistä murteesta luopuminen oikeasti johtuu, ja kertooko se jotain perustavanlaatuisista meistä?

MURTEET eivät ole kadonneet mihinkään, vaikka niiden väistämätöntä kuolemaa on povattu jo vuosikymmenten ajan. Puhetavat ovat toki yhdenmukaisesti, mutta yhä vain paikalliset kielimuodot porskuttavat.

Tampereen yliopiston suomen kielen apulaisprofessori Johanna Vaattovaara sanoo, ettei tarvitse mennä kuin 1970-luvulle, kun systemaattinen murteista irtaantuminen oli yksi yhteiskuntamme villityksistä.

Jos maalainen muutti kaupunkiin, oli kotipitäjän puhetapa häivyttävä ehtoita ja mahdollisimman äkkiä. Vain sillä tavoin saattoi olla edes joksikin uskottava ja sivistynyt ihminen, putsata otsastaan vulgääriin juntin leiman.

Nykyisin tutkijat puhuvat jopa murrebuumista. Erilaisia puhetapoja arvostetaan. Ne sujahtavat kaikkialle, eikä ole mitenkään tavatonta, että tosi-tv-ohjelman treffihaastattelussa tai TikTok-hittisovelluksessa kuulee pohjalaisen *h:n*, savolaista *viäntämistä* ja turkulaisen *si-*verbipäätteen.

MUTTA korvaanhan ne silti särähtävät.

Kun joku puhuu murteella, hän puhuu aina vähän eri tavalla kuin mitä oletettavissa oli. Murteen puhuja rikkoo huomaamattoman mutta väkevä standardin ja asettaa itsensä kelmeään valokeilaan – tahtoiapa hän sinne tai ei.

Helsingin yliopiston suomen kielen yliopistonlehtori Hanna Lappalainen painottaa, että harva lakkaa käyttämästä murretta siksi, että se tuomittaisiin. Tänä päivänä suomalaiset vaativat neutraalia, pienistä erikoisuuksista riisuttua yleiskieltä oikeastaan vain yhdeltä henkilöltä: uutistenlukijalta.

Sekään, että murretta kommentoitaisiin tyyneään tai halveksivaan sävyyn, ei todennäköisesti ole taustalla, kun joku luopuu murteestaan.

”Sen sijaan moni murteenpuhujaa väsyä alituisen päivittelyyn. Siis siihen, että tuntee olonsa pikemminkin erikoiseksi sirkuslämäksi kuin vakavasti otettavaksi aikuiseksi”, Lappalainen pohtii.

NÄIN kävi allekirjoittaneellekin. Minua kun ei enää huvittanut kiinnittää työpaikalla huomiota sillä, miten satuin sanat suustani päästämään.

Moi, tääl Laineen Oona soittelee. Mie haluisin haastatella siuta yhest jutust, ni voitasko myö jutella hetki?

Niin lausahdin, kun soitin toimittajana ensimmäisiä puheluita erikoislääkäreille ja tutkijoille valtakunnan median leivissä. Puhuin kuten olin kotona oppinut.

Pian aloin kyseenalaistaa murteen käyttöäni ja miettiä, miksi ylipäättään tein niin.

Ikään kuin tarkoituksenani olisi ollut alleviivata itseäni sillä hiivatin *mie*-pronominilla, joka livahti kaikkiin mahdollisiin väleihin kuin varkain.

SANOTTAVA toki on, että kovin usein vastapuoli ei ollut moksiskaan. Korkeintaan äänensävyä saattoi aistia pikkiriikkisen häkellyksen, tai sitten omassa epävarmuuksissani kuvittelin koko jutun.

Silti sitäkin tapahtui, että joku rupesi yhtäkkiä matkimaan puhetapaani ja pahimmassa tapauksessa naurahti päälle. Kun tätä tapahtui tarpeeksi monta kertaa, nolostuin – ja kyllä, häpesin. Alkoi hävettää, miten puhuin.

Vapaa-ajalla murteeseeni kohdistunut palaute ei ole minua koskaan järin hetkauttanut.

No teeä sie silviisi. Miu-miu, hah-haa, onpa söpö murre, vähän niinku joku kissa. Sä et vissiin täältä päin ole?

Heitot ovat hyväntahtoisia, ja niillä koetetaan todennäköisesti rikkoo jäätä.

Töiden parissa samaiset heitot ja matkiminen tuntuivat kuitenkin kiusallisilta. Aloin pelätä, että jokainen puhelu muuttuisi päivittelyksi. Tai että veisin huomion työasioista itseäni ja *miuumiu*-kieleen. Tai että vastapuoli miettisi, mikä sekopää sieltä soittelee, onko se lehdestä ollenkaan.

Varmaan olisi parempi lopettaa moinen ja puhua niin kuin kuuluu puhua.

Ja niin uhrasin palan persoonaani.

VAIKKA murteita ei enää vihata, uskallan väittää, ettemme ole niin kaukana menneestä kuin kuvittelemme. Murre on tänäkin päivänä monesti maalaisuuden äänimerkki, todiste siitä, että nyt sieltä tullaan lehmältä haisten ja eksytään väärin ratikoihin.

Sen tunnustaa myös Vaattovaara. Hän nostaa esille tutkimuksen, jossa napattiin nauhuri ja menitiin helsinkiläiselle nuorisotalolle äänittämään nuorten käymiä keskusteluja.

Nauhoituksessa 16-vuotias, paljasjalkainen stadi-

Essee

lainen pelaa biljardia, lyö pallon minne sattuu ja ihmettelee, *miten mie nyt toleen.*

"Kun aineistoa setvittiin tarkkaan, se kyllä ilmensi diskurssia siitä, että kaupunkilainen pärjää ja maalainen pärjää vähän huonommin."

EHKÄ siinä piilee ongelman ydin. Vaikka uskottemme hyväksyvämmä kaikenlaiset puhettavat, liitämme niihin ennako-oletuksia.

Kuten esimerkiksi sen, että murteenpuhujaa ei voi ottaa kovin tosissaan. Puhujalla on koko ajan pilke silmäkulmassa, tai sitten hän on hieman yksinkertainen, kun ei ole oppinut tavallista suomea.

Hän on elävän elämän sketsihahmo, jolle on sosiaalisesti hyväksyttyä tirskaa tai vähintään pudistella hyväntahtoisesti päätään.

Myös populaarikulttuuri on ottanut murteet omakseen ja tehnyt niistä lempilapsiaan. Eikä siinä, naurattavathan ne minuakin.

Selvää joka tapauksessa on, että murteille on varattu tiukasti rajattu huumorilohkonsa, eikä sitä sovi ylittämän.

Toisin sanoen **Antti Tuiskulla** on lupa heittää säikeiden väliin, että *mie flippaan*, mutta auta armias, jos kokonainen laulu vedettäisiinkin Lapin taikka Turun murteella. Tämän saa tehdä vain **Samppa Linna**, joka on, kuinkas muutenkaan, *Putouksesta* tuttu sketsihahmo.

VAIKKA vitsein kohteena olo on minulle sinänsä mieluista, haluan itsekkin tulla edes toisinaan otetuksi vakavasti. Ja jos murre saa minut kuulostamaan pöljältä, ei olisi iso homma lopettaa sen puhuminen – eihän?

Niinhan sitä luulisi.

Vaan yhtäkkiä olin keskellä jäätävää dilemmaa. Kuuntelin itseäni töissä murteen hyllytyäni epäuskoisena: kuka oikein olen?

Tämähän on teeskentelyä, silkkaa vedäystä. Melkein kuin olisin hypännyt jonkun toisen nahkoihin.

Huomasin myös, ettei olo ollut yhtään ammattitaisempi, vaikkakin murretta puhunutkaan.

SEKIN on muistettava, että murteet eivät ole mikään kiinteä möhkäle, joka assosioidaan maalaisten kieleksi. Asia on monimutkaisempi.

Siinä missä joku murre saa osakseen ylistystä, saattaa toinen inhottaa. Murteille rakentuu monenmoisia hierarkioita, joita sitten toistellaan lehtien sivuilla. Että tämä on se rakastetuin murre ja tämä se vihatuin.

Miksi näin on, kielentutkijat Vaattovaara ja Lapalainen?

Molemmat nostavat (kuvainnollisesti) pöytänsä **Sakari Topeliuksen Maamme**-kirjan. Se on 1800-luvulla julkaistu teos, jossa puhutaan suomalaisheimojen ominaispiirteistä. Kirjasta meille on opetettu, että savolainen on kiero, hämäläinen hidas ja karjalainen räiskyvä.

Stereotyyppioissa on toki perää, mutta silti tutkijoi-
ta äimistyttyä, miten sitkeästi ne elävät. Kun ihminen avaa suunsa, hän yhdistyy pelkällä murteellaan alueen stereotyyppioihin.

"*Maamme*-kirja sietäisi melkein palaa roviolla", Vaattovaara pamauttaa.

KOSKA puhun kaakoismurretta, minua siis todennäköisesti pidetään vilkkaana, puheliana, lupsakana, hyväsydämisenä ja ehkä hitusen simppeleinä. Eivät nämä sinänsä huonot kortit ole.

Samaan aikaan minua kivempi ihminen voidaan nähdä kylmänä tai tökerönä, kun hän puhuu toisin.

En voi myöskään olla miettimättä, onko uskottavuuteni koetuksella, jos en joskus olekaan iloisella mielellä. Menettääkö kriittinen tai ilkeä sanomani tehonsa, jos se kulkee karjalaisgeneraattorin läpi?

Toisinaan, kun riitelen murretta puhumattomien ihmisten kanssa tai haluan muuten tuntea itseni tasaveroiseksi keskustelijaksi, riisun yhä puheta-
ni pois. Vain silloin olen varma, että tulen kuulluksi sisällön enkä murteeni takia.

MURTEEN välttely töissä tuntui nössöilyltä, ja lope-
tin sen nopeasti. Aloin puhua omalla tavallani, ja olo keveni.

Kaikki eivät kuitenkaan tee niin. Tuttavapiirissäni

on monia ihmisiä, jotka arastelevat ja piilottelevat murretta. He kytkevät sen päälle vain kotiseudulla käydessään.

Tässä ei ole mitään väärää, jos puhetapaa vaihtaa omasta tahdostaan ja tottumuksesta. Melkein yhtä ärsyttäviä kuin yhdenmukaisen puhekielen puolestapuhujat ovat murrepoliisit, jotka syyttelevät muita siitä, etteivät nämä puhu enää niin kuin ennen.

Olen tosin sellainen välillä itsekkin.

OLEN myös ihminen, joka on kaikkea muuta kuin immuuni murteille.

Kun vastapuoli haastaa vahvaa murretta, se synnyttää minussa pitelemätöntä ihastusta. Mitä vieraampi puhetapa, sen ihanaampi.

Ja siinä se taas nähdään: minäkin toisinnan Topeliuksen ilmiötä. Alan kuvitella ihmistä tietynlaiseksi, jos persoonapronomini tai intonaatio ovat tietynlaisia.

Voi olla, että joku haluaa tarkoituksella ratsastaa maakuntaidentiteillä. Yhtä lailla voi kuitenkin olla, että murre ei ole sen isompi juttu kuin ensimmäisenä opittu äidinkieli.

Kun puhun miten puhun, en koe edustavani maaseudun rauhaa tai heimokansaa, vaan lähinnä itseäni. Ei sen kummempaa.

SUOMESSA tasa-arvokeskustelu ulottuu melkein kaikkialle, korostaa Vaattovaara.

"Useimmille meistä on jo selvää, ettemme hyväksy diskriminaatiota seksuaalisuuden tai etnisyyden suhteen. Mutta murteille naureskelua emme useinkaan tunnua kyseenalaistavan, vaikka se syrjii lukuisia suomalaisia", hän sanoo.

Tämä pitäisi ainakin tiedostaa ja pohtia, onko jotain tehtävissä. Voivatko murteet saavuttaa paikkansa todesta otettavana kielimuotona?

Stereotyyppien tuuletteleminen olisi myöskin paikallaan.

Ehkä juuri siksi muistelen Porissa kohtaamani naisen tölväisyä lämmöllä. Hänelle emme olleet mitään muuta kuin ärsyttäviä likkoja, joiden kannattaisi olla välillä vain hiljaa. Aika virkistävää.

NELLI AHOSKOLA / HS